

A rendszerváltás kezdete Magyarországon

Magyarországon az 1980-as 1990-es évek fordulóján alapvetően megváltozott az uralmi rendszer. A rendszerváltásnak nevezett folyamatban a diktatórikus egypártrendszer átalakult - politikai reformok sorozatával – többpártrendszerű parlamentáris demokráciává. Az állami tulajdon elsődlegességén alapuló tulajdonviszonyokat felváltotta a magántulajdon.

Mint minden közép-kelet-európai országban (Románia kivételével), így Magyarországon is a változások konszolidált körülmények között, vérontás és látványos tömegdemonstrációk nélkül jöttek létre. Ezért ezt a folyamatot a történészek „csendes” vagy „tárgyalásos” forradalomnak is szokták nevezni. Ebben a régióban a demokratikus forradalom mélyebbre hatolt, mint Dél-Európában vagy Latin-Amerikában, mivel nem csak politikai, hanem társadalmi és gazdasági reformok is bekövetkeztek.

Ágh Attila egyik írásában így jellemzi a demokratikus átmenet időszakát: „Ha a demokratizálás megszokott hármas periodizációja – rendszerváltás, demokratikus átmenet és demokratikus konszolidáció – alapján vizsgáljuk a magyar fejlődést, akkor meglehetősen egyértelmű a kép:

1. Magyarországon a rendszerváltás igen korán kezdődött és hosszan elhúzódott, de ez a többi országhoz képest jól előkészítettnek bizonyult;
2. A tulajdonképpeni demokratikus átmenet viszonylag gyorsan lejátszódott és radikális változásokra vezetett, s a politikai és gazdasági változások radikális jellege és a stabilitás megtartása következtében viszonylag hamar jelentkeztek a demokratikus konszolidáció első jelei is;
3. A kilencvenes évek végére a magyar fejlődés már a korai konszolidáció időszakába érkezett el, s kiépült a demokratikus intézményrendszer és beindult a gazdasági növekedés....”¹

A rendszerváltás előzményei

Ahhoz, hogy hiteles képet kapjunk a rendszerváltásról, ismernünk kell annak előzményeit. Az 1970-es évek elején kialakuló új világgazdasági rend súlyosan befolyásolta Közép-Kelet-Európa országait is. Magyarországon a politikai vezetés érzékelte a világpolitikai váltást, de a munkanélküliségtől és az életszínvonal csökkenésétől félve nem tették meg a szükséges

¹ Ágh Attila: A demokratikus átmenet évtizede Magyarországon (1988-1998). In: Kurtán - Sándor - Vass : Magyarország évtizedkönyve, A rendszer-váltás /1988-1998/ I-II. Demokratiai Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 1998

lépéseket a válság elhárítására. A Kádár-rendszer fő jellemzője az úgynevezett „paternalista” gazdaságpolitika volt, azaz, ha a társadalom lemond a politizáláshoz való jogáról, az állam biztosítja az életszínvonal lassú javulását. Igyekeztek megszüntetni az üzletekben való sorban állást, és lehetővé tették, hogy az alapellátáshoz szükséges árucikkekhez folyamatosan hozzá lehessen jutni. Nyugaton ezt a jelenséget „gulyáskommunizmusnak” nevezték el. Az „életszínvonal-termelésre” való folyamatos átállás következménye volt többek között az is, hogy az infrastruktúra fejlesztésére alig költöttek.

Itt kell megemlítenünk a Kádár-rendszer két fontos jellemzőjét: a „3 T” azaz a tiltás, támogatás, tűrés módszerét, valamint a „a legvidámabb barakk” jelzöt. Az első kifejezés az Aczél nevéhez fűződő cenzúragyakorlatot jelentette, mely az irodalmi és művészeti élet politikai semlegesítését igyekezett elérni. A „legvidámabb barakk” megnevezés abból adódott, hogy hazánk minden problémája ellenére ebben a időben jelentősen különbözött a varsói tömb országaitól. Engedték a vallásgyakorlást és az értelmiség alkalmankénti nyilvános tiltakozását bizonyos intézkedések ellen. „A kádárizmus lakhatóbbá tette a rendszert, de éppen ezzel csökkentette a feszültséget, amely a rendszer meghaladására készíthetett volna.”²

A fentiek megvalósításához Magyarország kénytelen volt külföldi hiteleket felvenni, illetve erőn felül felhasználni a belső forrásokat. Ez az „életszínvonal-alku”³ a 70-es évek végére érvényét veszítette, mivel a hatalom még mindig elvárta alattvalóitól a politikától való elhatárolódást annak ellenére, hogy a beígért életszínvonal stabilizálást nem tudta betartani. 1980-ra a fogyasztói élelmiszerárak 9,1 %-kal növekedtek az előző évekhez képest. „A közvetlen és távolabbi szocialista országokkal szemben tudatosan gerjesztett magyar „életforma-nacionalizmus” (Lengyel László kifejezése), a „nálunk még mindig sokkal jobb, mint a lengyeleknél, csehszlovákoknál, románoknál stb.” erre a nemzedékekre csak ideig-óráig hatott.”⁴

A 80-as évek végére az ország súlyosan eladósodott. 1990-re a nettó adósságállomány elérte a kb. 15 milliárd dollárt. Az állampárt már nem tudta megfékezni a gazdaság hanyatlását és főleg értelmiségi körökben világossá vált, hogy politikai szerkezeti váltásra van szükség ennek megoldására.

2 Szabó Miklós: A klasszikus kádárizmus, 1988 In: Rubicon folyóirat; Rubicon-Ház Bt., 1998/1

3 Rainer M. János: A Kádár-rendszer válsága, 1988 In: Rubicon folyóirat; Rubicon-Ház Bt., 1998/1

4 u.a.

Nemzetközi viszonylatban is érzékelhető volt a változások szükségessége. A szocialista országokban is egyre érezhetőbb volt az életszínvonal csökkenése. A szovjet vezetés fokozatosan szakított a Brezsnyev-doktrina ideológiájával, mely a szocialista országok belső ügyeibe való beleszólást jelentette. Ezt Mihail Gorbacsov az SZKP /Szovjet Kommunista Párt/ főtitkára 1986-ban nyilvánosságra hozta az átépítésről /peresztrojka/ és a nyíltságról /glasznoszty/ szóló reformpolitikáját. Belpolitikai helyzetének viszonylagos stabilizációja után leszerelési megállapodásokat kötött az USA-val, illetve megegyezett George Bush amerikai elnökkel /1989, Málta/, hogy a Közép-Kelet-Európai országok szabad fejlődését nem korlátozza, valamint kivonja csapatait Csehszlovákia és Magyarország területéről. „Az 1989-es év egyik fontos külpolitikai ténye éppen az volt, hogy a Gorbacsov-féle szovjet vezetés világosan a kelet-közép-európai kommunista vezetések értésére adta, hogy nem hajlandó erőszakot alkalmazni a térségben, s az ottani kommunista elitnek semmilyen támogatást nem ad, ha az erőszakot alkalmaz. Ezt az üzenetet kapta Grósz 1989 tavaszán Moszkvában, ezt az üzenetet vitte Gorbacsov Honeckernek 1989 őszén, ezt kellett Jakesnak is megértenie Prágában; s legfőljebb a fordított irányú (mármint a hatalmon lévő elit elleni) beavatkozásra számíthatott volna Ceausescu. A demokratizálódási folyamat belső megállításának nincs reális esélye.”⁵

Magyarország kapcsolata a közép-kelet -európai országokkal

A békés átmenet eme szakaszában beszélnünk kell a Németh-kormány fontos szerepéről. A miniszterelnök 1989. októberében bejelentette, hogy pártonkívüli kormánnyá alakulnak át ezzel is elősegítve a békés rendszerváltás folyamatát. A kormány leginkább külpolitikai téren tűnt eredményesnek. Hardi Péter szerint három igen fontos eseményt kell mindenképpen megemlíteni, mely gyökeresen megváltoztatta a közép-kelet-európai országok Magyarországhoz való viszonyát. Időrendi sorrendben az első a bős-nagymarosi vízlépcső ügye, melynek nagymarosi oldalán történő építését a kormány 1989. október 31-én végleg leállította a csehszlovák vezetéssel kialakult nemzetközi konfliktus miatt. A második jelentős esemény a német egység helyreállítása volt, melyhez az osztrák-magyar határ megnyitása döntő esemény volt. A Magyarországon tartózkodó keletnémet állampolgárok tömegesen áramlottak Ausztrián keresztül Nyugat-Németországba. A fentiek hatására novemberben

⁵ Hardi Péter: A kelet-európai változások és Magyarország, 1998 In: Kurtán –Sándor-Vass: Magyarország évtizedkönyve, A rendszer-váltás /1988-1998/ I-II.; Demokráciai Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 1998

hozzákezdtek a berlini fal lebontásához. Kronológiailag harmadikként kell megemlítenünk a romániai magyar nemzetiség ügyét. Keleti szomszédainknál végbemenő forradalmi változásokban, illetve a Ceausescu-rezsim megbuktatásában kulcsfontosságú szerepet töltöttek be az ott élő magyarok, élükön Tőkés László református püspökkel. A magyar kormány jelentős anyagi és politikai segítséget nyújtott mind a romániai magyarok, mind a románok számára.

A rendszerváltás folyamata hazánkban

1985 és 1989 között az MSZMP-ben gyors változások mentek végbe, melyek segítették a magyarországi rendszerváltás folyamatának alakulását. Miután világossá vált, hogy az 1987 júliusában kiadott „megújulási és kibontakozási” program életképtelen, bebizonyosodott, hogy a hatalmon lévők nincsenek tisztában hazánk tényleges gazdasági és politikai helyzetével. A párt belső berkeiben is egyre többen adtak hangot elégedetlenségüknek. Az 1988 májusában tartott pártértekezleten a reformkommunisták az MSZMP vezetéséből kizárták az agg, szellemileg megrokkant Kádárt és követőit. A reformkörbe tartozó politikusok a választási rendszer reformját és a párt egyeduralmának felszámolását követelték. Szerettek volna szabad utat nyitni az ellenzék, illetve az érdekképviseletek számára abban a reményben, hogy ezzel elősegítik a gyökeres változások mielőbbi bekövetkezését. Igyekeztek az újítások mellett kiálló politikusokat minél előbb hatalomra juttatni. A rendszerváltás előrelendítő ereje az ellenzék, akik a társadalom értelmiségi csoportjaiból kerültek ki. Hazánkban – eltérően a környező országoktól, mint például Lengyelország - nem beszélhettünk egységes ellenzékről, mivel többféle érdekcsoport, állt szemben a hatalommal. Ezen csoportok közül megemlítem a demokratikus ellenzék, amely a hatvanas évek végén művészeti, tudományos mozgalomként indult és csak később a nyolcvanas évek elején vált politikai csoportosulássá. Tagjai a Beszélő újság (1981-) köré tömörültek, melynek szerkesztői közé tartozott Kis János, Haraszi Sándor, Solt Ottília és Petri György is. Példaképüknek a lengyel ellenzék tartották. „Választás elé lehet állítani a hatalmat; vagy a nyílt elnyomás útjára lép, amihez már nincs igazán ereje, vagy tudomásul veszi a civil társadalom szerveződését.”⁶ 1987-ben kiadták a Társadalmi szerződést, mely a demokratikus ellenzék megegyezései demokratizálási ajánlata volt. Ezt követte a Fordulat és reform (1987), melyben közgazdászok nyíltan feltárják a valóságos tényeket, miszerint politikai reformok

⁶ Kis János nyilatkozta ezt egy vele készített riportban a Népszabadság hasábjain, Sajtószabadság mindenkinek címmel, 2001. október 20., szombat

nélkül hazánkra gazdaságilag is a csőd vár. A napjainkban a 20 éves fennállását ünneplő Beszélő –ből, több kisebb hírújság is alakult; a Máshonnan Beszélő, ami a körülöttünk élő tágabb régiókkal, a kisebbségek sorsával foglalkozik, valamint a Külön – Beszélő is nagy sikert arattak az ellenzék eszméivel egyetértők körében. „A Beszélő több volt, mint lap: a demokratikus ellenzék egyik mértékadó irányzatának a központja lett.”⁷

1987. szeptember végén az ellenzék egyik köre Lakitelken megalapította az MDF-et (Magyar Demokrata Fórum). Ezen a fórumon közgazdászok, írók társadalomkutatók vitatták meg az ország helyzetét és igyekeztek célszerű és hatékony megoldást találni a válság rendezésére.

Az ellenzék minden évben tüntetéseket szervez március 15-én és június 16-án, - Nagy Imrék kivégzésének évfordulóján, melyek újratemetésére hatalmas tömeg részvételével 1989. június 16-án került sor - de erőszakos rendőrségi beavatkozást utoljára csak 1988-ban alkalmaznak. Nagyobb ellenzéki tüntetésekről beszélhetünk a Duna megmentéséért folyó küzdelem, illetve a Magyar Demokrata Fórum Erdély-tüntetése kapcsán is.

1988-ban megalapítják a Szabad Kezdeményezések Hálózatát, melyből még az év őszén megalakult az SZDSZ (Szabad Demokraták Szövetsége). Ugyanabban az évben jött létre a FIDESZ (Fiatal Demokraták Szövetsége), mely az előzőekben említett pártokkal együtt a liberális eszmék köré szerveződött és megalakulásával jelképesen megszünteti a KISZ befolyását. A történelmi pártok közül újjáalakult a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt és az MSZDP (Magyarországi Szociáldemokrata Párt). A fenti pártok megalakulásával – beleértve az MSZP (Magyar Szocialista Párt) létrejöttét is – kialakult egy olyan többpártrendszerre alapuló struktúra, mely nagy szerepet játszott a későbbi politikai életben. A pártok megalakulását az 1989. január 11-én az Országgyűlés által létrehozott a pártalapításról szóló törvény szabályozta.

A rendszerváltás fontos momentumaként kell megemlítenünk a parlament által elfogadott gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvényt is, mely megalkotta a modern társasági jog alapjait Magyarországon. A szakemberek ezt tekintik a jogrendszer átalakításának első lépéseként.

⁷ Kis János nyilatkozta ezt egy vele készített riportban a Népszabadság hasábjain Sajtószabadság mindenkinek címmel, 2001. október 20., szombat

A fordulópont

1989. január 30-án Pozsgay Imrének a Rádióban elhangzott beszéde, miszerint 1956-ban népfelkelés volt Magyarországon, fordulópontot jelentett a rendszerváltás folyamatában. „1989 januárjában '56 hivatalos újraértékelése alapjaiban rendítette meg az állampártot, hiszen ezzel megfosztottuk attól a hatalompolitikai identitástól, amelyben maga a rezsim gyökerezett... Innen egyenes út vezetett a többpártrendszer elfogadásához és a politikai egyeztető tárgyaláshoz... a magyarországi rendszerváltás ezzel igen előrehaladott szakaszba jutott el, mert rajtunk kívül még egyetlen egyik kelet-európai ország sem alakította ki még új rendjének közjogi alapjait 1989 végén.”⁸

A fentiekből kiderül, hogy az 1956-ról szóló nyilatkozatot, valamint a többpártrendszer létezését az MSZMP KB elfogadta, mely a reformerőknek az állampártban való felülkerekedését vonta maga után.

1989. március 15-én tartott tüntetéseken az ellenzéki pártok hatalmas tömegtámogatásba részesültek és ehhez a dátumhoz köthető az Ellenzéki Kerekasztal megalakulása is. Tagjai közé tartoztak többek között: Bíró Zoltán, Kónya Imre, Magyar Bálint és Orbán Viktor.

Az ellenzéki erők tevékenységének elfogadása után megkezdődött az úgynevezett „csendes v. tárgyalásos” forradalom. 1989. június 13-án az Ellenzéki Kerekasztal (EKA), az MSZP és az un. Harmadik oldal (Hazafias Népfront, SZOT, DEMISZ, a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége, a Magyar Nők Tanácsa, a Baloldali Alternatíva Egyesülés) részvételével megalakult a Nemzeti Kerekasztal. A résztvevők igyekeztek minden lényeges kérdésre kitérni és aktív részvételükkel a tárgyalásos átmenetet eredményessé tenni.

A tárgyalások gazdasági és politikai kérdésekre tagolódtak. Mindkét kérdéskörben hat albizottság indult. Ezekben a bizottságokban a szakértők megoldott, illetve megoldatlan problémái a pártpolitikai egyeztetések után plenáris ülés keretében alakultak át végleges megállapodássá. A gazdasági bizottságok több hónapos munkája, sajnos nem vezetett értékelhető eredményre. Ezzel szemben a politikai megállapodások sokkal jelentősebbek voltak.

⁸ Pozsgay Imre: Sorsdöntő lépés a demokrácia felé, 1989. In: Kurtán- Sándor -László : Magyarország Politikai Évkönyve, AULA- OMIKK, 1990

Az alábbi hat albizottság dolgozott az utóbb említett témakörben:

1. alkotmánymódosítás (államfő, Alkotmánybíróság);
2. párttörvény és pártfinanszírozás;
3. választójogi törvény;
4. büntető jogszabályok módosítása;
5. nyilvánosság és tájékoztatáspolitikai;
6. az átmenet erőszakmentességének garanciái.

Megállapodás született egyebek között az alkotmánymódosításról, a politikai pártok működéséről, az átmenet békés jellegének biztosításáról és a köztársasági elnök intézményének a bevezetéséről. Az alkotmány csaknem 90 %-t teljesen átalakították, kiszűrve ezzel a sztálinista maradványokat és állampárti elemeket. Törvényjavaslat szintű megállapodásként értékelhető az Alkotmánybíróságról és a büntetőtörvénykönyvről szóló módosítás. Ütemterv született a munkásország felosztásáról, az országgyűlési választások megtartásáról, illetve az MSZP vagyonszámlásáról. Az utóbbi szerint az MSZP költségvetési támogatásából ötven milliót visszafizet az állami költségvetésnek és ingatlanokat ad át saját vagyonából arra a célra, hogy finanszírozza a pártok működését. A fenti megállapodások alapul szolgálnak és biztosítják a parlamenti választások feltételeit. A Nemzeti Kerekasztal ülése 1989. szeptember 18-án zárult le, melyet öt párt aláírt a FIDESZ és az SZDSZ küldöttei kivételével, de megvétózni ők sem vétózták meg.

A Nemzeti Kerekasztal megállapodása értelmében a parlament elvégezte az alkotmánymódosításokat, melynek záróakkordjaként 1989. október 23-án Szűrös Mátyás ideiglenesen megválasztott köztársasági elnök a Parlament erkélyéről kikiáltotta a Magyar Köztársaságot.

1989. november 29-én népszavazás döntött arról, hogy milyen módon válasszák meg a köztársasági elnököt. Az MDF és az MSZP a közvetlen elnökválasztás híve volt, de ezt a többi párt ellenezte. A népszavazást az SZDSZ vezette pártok nyerték minimális szavazattal, ami az MDF és az SZDSZ közötti politikai harcok kezdetét jelentette. A kormány és a politikai pártok találkozója 1989. december 8.-10. között zajlott le. Ezzel hivatalosan is megkezdődött a többpárti kormányzási rendszer előkészítése. A parlament december 18-i ülésén Németh Miklós lemondott az MSZP elnökségéről.

Módosított alkotmány

A fent említett alkotmánymódosítás, mint társadalmi és politikai rendszerünk alapja 1989-ben gyökeresen változtatta meg a benne leírtakat. Az Alkotmány szerint az ember főbb jogai a következők:

- az élethez és az emberi méltósághoz való jog
- a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog
- a jó hírnévhez való jog
- a magánlakás sértetlenségéhez való jog
- a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog
- a tulajdonhoz való jog
- a munka és a foglalkozás szabad megválasztásának a joga stb..

Az Alkotmány kimondja, hogy hazánk államformája köztársaság, melyben minden hatalom a népé, és ahol a társadalom tagjai, a polgárok a hatalmat megválasztott képviselőkön keresztül gyakorolják.

Az Alkotmány szerint a pártok szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek. A magyarországi politikai rendszer pluralista: többpártrendszerű parlamentális demokrácia. Az országgyűlés – mely a Magyar Köztársaság legfőbb hatalmi szerve – feladata a törvényalkotás és a kormányzati tevékenység ellenőrzése. Az országgyűlés választja meg a köztársasági elnököt, az Állami Számvevőszék, a Magyar Nemzeti Bank, a Legfelsőbb Bíróság elnökét valamint a legfőbb ügyészt, az Ombudsmant és az Alkotmány Bíróság tagjait.

Veszély esetén az országgyűlés Honvédelmi Tanácsot hozhat létre a köztársasági elnök irányításával, rendkívüli állapot kihirdetésével.

Az Alkotmányban rögzített választási rendszer szerint az országgyűlési képviselők megválasztása titkosan történik. A köztársasági elnököt - az államfőt - a parlament választja meg. A végrehajtó hatalmat a parlamentnek felelős kormány gyakorolja. A köztársaság elnök feladata javaslatot tenni a miniszterelnök szerepére, figyelembe véve az érvényes választások eredményét.

Az Alkotmányban leírt jogok „be nem tartása” miatt jelentkező panaszok elbírálását az alkotmány végzi, továbbá feladatuk az alkotmányellenes törvények eltörlése és az állami szervezetek és az önkormányzatok között felmerülő viták eldöntése. Az Alkotmánybíróság

határozatai kötelezőek és fellebbezhetetlenek. Jogértelmezéseik együttese az ún. „láthatatlan alkotmány”. (Sólyom László)

Az Alkotmányban megjelent egy, az állampolgárok többsége számára eddig teljesen ismeretlen tisztség az ombudsman, azaz az állampolgári jogok országgyűlési biztosa. Feladata az alkotmányos jogokat sértő eljárásokat felülvizsgálni, és intézkedéseket kezdeményezni azok ellen. Nagyon fontos beszélnünk a jogállam tartópillérének tekinthető önkormányzati rendszerről. Az önkormányzat – melynek élén a polgármesterek állnak – fejezi ki a helyi közakaratot. A helyi önkormányzatok a polgármester vezetésével maguk közül jegyzőt választanak, aki felelős az államigazgatási feladatok ellátásáért. Az önkormányzatok működéséhez szükséges anyagi háttér részben az önkormányzat bevételei (helyi adók, bérletdíjak stb.), részben a költségvetés biztosítja.

Az első szabad választás Magyarországon

Az országgyűlési választás első fordulóját 1990. március 25-re, második fordulóját pedig április 8-ra írták ki. Országos listát a résztvevő 40 pártból csak 12 párt állított. Az első szabad választás második fordulóján választották meg a területi képviselők többségét, mivel az első fordulón voltak olyan helységek, ahol nem sikerült megfelelő számú szavazatot elérni.

Az SZDSZ a választási kampány alatt a kommunisták eltávolítását és radikális fordulatot szorgalmazott, az MDF kampánya ezzel szemben a „nyugodt erő” jegyében zajlott, s higgadtságával megnyerte a választásokat.

Részlet a Magyar Demokrata Fórum választási programjából:

„Békés fordulatra, a közösségek bizalmát élvező vezető személyiségekre, szervezetekre, nemzeti társadalmi megújulásra van szükség, amely áthatja az egész magyarságot. Mielőbb demokratikus fordulatra van szükség, amely áthatja az egész magyarságot. Mielőbb demokratizálni kell a hatalomgyakorlást, korszerűsíteni a gazdaságot, méltón értékelni a tudást, a jó munkát, jó erkölcsöt. ...A magyar társadalom újjászületéséhez egymással összhangban álló cselekvések sorozata vezethet el.”⁹

⁹ MDF, 1990 Kurtán – Sándor – Vass : Magyarország Politikai Évkönyve, AULA- OMIKK, 1990

Egyéni kerületi és listás szavazatok aránya az 1990-es választáson:¹⁰

1990	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz
Egyéni	24,0	22,2	10,5	1,3	5,1
Listás	24,7	21,4	11,7	10,9	8,9

Az MDF, mint az első szabad választás győztese

Az első szabad választás győztese a Magyar Demokrata Fórum lett, koalíciós partnere a Független Kisgazdapárt és a Kereszténydemokrata Párt. Voltak olyan politikusok, mint például Soros György, akik a „nagykoalíció” mellett érveltek. Véleményük szerint „ideológiai alapú” pártok helyett, inkább olyan erőkkel kellene együttműködni, akik megfelelnek a kor kihívásának és minden erejükkel képesek a rendszerváltozásra koncentrálni. Az MDF mellett az SZDSZ volta legsikeresebb ellenzéki párt, mely között létrejött a demokratikus intézmények megszilárdítására irányuló Antal-Tölgyessy paktum.

Az Antall József kezdeményezésével létrejött egyezmény lehetővé tette, hogy az országgyűlés elnökét az SZDSZ-ből válasszák, cserébe a legnagyobb ellenzéki párt lemond azoknak a kétharmados törvényeknek a többségéről, melyek a kormány tevékenységét akadályozzák. A megállapodás melléklete tartalmazza az alkotmánymódosítások szövegének részletes leírását, listáját a maradék kétharmados törvényeknek, a köztársasági elnök megválasztásával kapcsolatos részeket, a rádió és a televízió, az MTI szabályozására vonatkozó részeket, költségvetési és önkormányzati törvényre, valamint a Magyar Nemzeti Bankra és az Állami számvevőszékre vonatkozó utalás szövegét. A paktum aláírói a következők voltak: Antall József, Balsai István, Kónya Imre, Kutrucz Katalin és Salamon László, illetve Kis János, Pető Iván és Tölgyessy Péter.

A többpárti országgyűlés 1990. május 2-án tartotta első ülését, melynek elnökévé Szabad Györgyöt választották. Augusztus 3-án a Magyar Köztársaság elnöke Göncz Árpád lett. Antall József miniszterelnök ismertette a kormány programját, melynek részletei a következők voltak: „Első alapelvként kimondjuk, hogy ez a kormány a szabadság kormánya kíván lenni. Törvényhozási és kormányzati munkájában egyaránt arra fog törekedni, hogy minden magyar állampolgár ugyanazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezzen a

¹⁰ Kovács László Imre: A magyar választási rendszer az arányosság tükrében, 1997 In: Stumpf István: Két választás között, Századvég kiadó, 1997

törvény előtt, a hivatalokban és egymás iránt is. ...Második alapelvként leszögezzük, hogy az új kormány a nép kormánya kíván lenni. Negyvenhárom év óta első ízben a magyar nép által szabadon választott parlament iktat most be egy kormányt. ...Harmadik alapelvünk szellemében ez a kormány a gazdasági fordulat kormánya kíván lenni, és tisztában van azzal, hogy a legnehezebb feladatok ezen a téren várnak rá. ...Végül, negyedik alapelvként, az új kormány európai kormány lesz a szónak nem csak a földrajzi értelmében. A demokrácia, a pluralizmus, a nyitottság hagyományát valljuk. Az elmúlt 40 év törést jelentett nemzetünk történelmében. Most vissza akarunk térni az európai örökséghez, de egyben mindazokhoz, az újabb értékekhez is, amelyeket Európa az elmúlt 40 év alatt, a második világháború szörnyű élményei és tapasztalatai nyomán és után alkotott meg.”¹¹

A koalíciós kabinetben a következő volt a tárcák megoszlása: MDF 8 tárcát, az FKGP 2 tárcát, a kereszténydemokraták 1 tárcát, független politikusok pedig 2 tárcát tölthettek be. A kormánylista a következőként alakult: miniszterelnök: Antall József, belügyminiszter: Horváth Balázs, földművelésügyi miniszter: Nagy Ferenc József, honvédelmi miniszter: Für Lajos, igazságügy-miniszter: Balsai István, ipari- és kereskedelmi miniszter: Bod Péter Ákos, Környezetvédelmi miniszter: Keresztes K. Sándor, közlekedési és hírközlési miniszter: Siklós Csaba, külügyminiszter: Jeszenszky Géza, munkaügyi miniszter: Győriványi Sándor, művelődési és közoktatási miniszter: Andrásfalvy Bertalan, nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere: Kádár Béla, népjóléti miniszter: Surján László, pénzügyminiszter: Rabár Ferenc, tárca nélküli miniszterek: Gerbovits Jenő, Kiss Gyula, Mádl Ferenc.

„Magyarország 59é – Antall József vezette – kormánya azonban nem pusztán egy a sorból, hanem a négy évtizeden át a Szovjetúnió érdeklődésébe és közvetlen hatalmi körébe tartozó Magyarország egypárti politikai szisztémáját, az úgynevezett pártállami rendszert követő parlamentáris demokrácia első kormánya. Ez a kormány már törvényesen szerveződött politikai pártok versengése során, szabad választások eredményeként kapott mandátumot. Az 59. Kormány olyan globális korforduló idején alakult, amely eszmei és spirituális zavarokkal terhelt, és olyan politikai térségben működött, amely egy szuperhatalom összeomlásának örvényében, lokális válságokkal és konfliktusokkal terhes.”¹²

A képviselők elsődleges feladatuknak tekintették a rendszerváltás törvényeinek megalkotását, melyek zömmel kétharmados törvények. Antall igyekezett átstrukturálni a teljes

¹¹ Részlet az Antall József miniszterelnök által ismertetett kormányprogramból, 1990

¹² Gombár Csaba, 1994 In: Gombár Csaba, Hankiss Elemér, Lengyel László, Várnai György: Kormány a mérlegen 1990-1994, Korridor, Politikai Kutatások Központja, 1994

minisztériumi rendszert. Eltörli a miniszterhelyettesi posztot, helyette bevezeti az államtitkári rendszert. A minisztériumokat négy szintűvé alakította. A politikai irányításért a miniszter és a politikai államtitkár, a szakmai irányításért pedig a közigazgatási államtitkár és a helyettes államtitkárok lettek a felelősök. A kormányfő a modernizáció jegyében megalkotott három új tárca: a Környezetvédelmit, a Munkaügyit és a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumát. Figyelembe véve, hogy a KGST tagországok összeomlása miatt, a keleti piacokról való átállás a nyugatiakra hamarosan bekövetkezik, és ez hazánknak igen nagy gazdasági erőpróbát fog jelenteni, Antall József nagyon fontosnak tartotta ez utóbbi tárca megalkotását. Várhatólag a jövőben hamarosan bekövetkező EU-csatlakozás lehetősége is elengedhetetlennek tartja az NGKM létezését.

A tárca nélküli miniszterek megválasztása nem kis vitát keltett a politikusok között. Ez az eddig ismeretlen poszt, a nyugati szokásoknak megfelelően az olyan bonyolult állami feladatok megoldására alakult, melyek nem illeszthetők be egyetlen eddig ismert minisztérium munkái közé.

A kormányzati ciklus első felében összeomlott a KGST és fölbomlott a Varsói Szerződés. Az Antall kormány elsődleges külpolitikai céljának tekintette az ország szuverenitásának megtartását és a Moszkvától való elszakadást. Igyekezett megnyerni a fejlett nyugati országok rokonszenvét és próbálta felmérni, milyen következményekkel járhat a keleti orientáció felszámolása. Ebben az időben jelentkezett először az a lehetőség, hogy Magyarország tagjelölté válhat az Európai Unióban. 1991. decemberében a magyar kormány aláírta az EU társulási szerződést, ezzel is megerősítve azt a szándékot, hogy alkalmazkodik az európai normákhoz. Nagy jelentőséggel bír az a tény, hogy a volt szocialista országok közül elsőként hazánk miniszterelnökét fogadták a nyugati országok politikusai, olyannyira, hogy az Európai Demokratikus Unió alelnökévé is megválasztják.

1990. szeptember 18-án kiadták a Kormány Megújodási Programját, melynek az első négy fejezete és azok alcímei így hangzanak:

- I. Gazdasági célkitűzései: A jövő magyar gazdaságának főbb vonásai
- II. A magyar gazdaság helyzete és a program kiindulópontja
 - A múlt rendszer öröksége
 - A piacgazdaság elemei
- III. A hároméves programról
 - A kormány felelősége és mozgásteret

- Az új gazdaságpolitika jellege

IV. A gazdaságpolitika feladatai, eszközei és a kormány ütemterve

Antall József ajánlása a Programhoz a következőképpen hangzott:

„Ha az új kormány a nép kormánya, amely végleg leváltja az elnyomás rendszerét, és végrehajtja az áttérést a szabadság rendszerére, akkor az államot és a szerveit többé nem szabad azzal a bizalmatlansággal tekinteni, amely az elnyomatás eszközeinek járt ki korábban. Ezért most és erről a helyről fordulok a magyar néphez, hogy vesse ki magából a bizalmatlanság évtizedes, évszázados beidegződéseit, tekintse az intézményeket a magáénak, amelyek az ő érdekében, védelmében, szolgálatában működnek.”¹³

A kormány munkáját és kezdeti sikerit nagyban beárnyékolja a média lejárató tevékenysége. Sorozatosan jelentek meg a sajtóban a parlamentben lezajló „botrányokról” cikkek és hamis vádak, melyek növelik az elégedetlenséget és a kormány ellen „uszítják” a közvéleményt.

1990. szeptember 30-án és október 14-én zajlottak az első szabad önkormányzati választások. Az SZDSZ az időpontok kitűzését egyre inkább késleltetni szeretne volna, mivel úgy vélte esélye azzal, hogy időt nyer, ugyanis a polgárok elégedetlensége egyre nőtt a kormánnyal szemben. Látszólag elérték céljukat, mivel a helyhatósági választásokon a FIDESZ és az SZDSZ szerepelt a legjobban, Budapesten a főpolgármester – Demszky Gábor – is SZDSZ-es lett. A kormányt viszont nem érte váratlanul a kialakult helyzet, mivel a választásokat meghaladó időkben különösen sűrűn fordultak elő olyan botrányok, tüntetések, melyeket a velük szembenálló politikai és gazdasági erők kezdeményeztek. Az egyik ilyen „tüntetésről” Debreczeni József így ír: „Szeptember 11-én robban ki a parlamentben a „Jeszenszky-botrány. Az történik, ugyanis, hogy egy interpellációra válaszolva a külügyminiszter azt találja mondani, hogy véleménye szerint a kormányoldal pártjai hitelesebben képviselik a polgári demokrácia, a szabadelvű politika, a nemzeti kötelezettség és a kereszténység együttes értékeit, mint a tisztelt ellenzék sok tagja. Az ellenzéki pártok képviselői ezt hallva tüntetően elhagyják az üléstermet. A közös exodust közös sajtótájékoztató követ.”¹⁴

Az önkormányzati választásokat követően Antall Józsefet Washingtonba hívták ún. „állami látogatásra”. Ez a meghívás azért számít különleges jelentőségűnek, mert mindezidáig egyetlen volt szocialista ország államfője nem kapott ilyen megtiszteltetést. Ennek a

¹³ Részlet az Antall József a Kormány Megújodási Programját kísérő beszédéből, 1990 In: Debreczeni József: A miniszterelnök; Osiris, 1998

¹⁴ Debreczeni József: A miniszterelnök; Osiris, 1998

látogatásnak a súlya hazánkban nem nagyon volt érzékelhető. A sajtó ezt az eseményt is igyekezett kizárólag a negatív oldaláról bemutatni, vagy egyáltalán nem is beszélni róla. Ugyanennek az évnek októberében került sor a „taxisblokádra”, melynek során az SZDSZ háttértámogatásával fuvarosok és taxisok tiltakoztak a benzinár emelése miatt, megbénítva ezzel az egész ország közúti közlekedését. Az áremelkedés drasztikus mértékű, 65 %-os volt. Érthető tehát a polgárok felháborodása ezzel a kormány által rosszul kommunikált intézkedéssel szemben. A megmozdulás során kialakult helyzetet a benzinár csökkentésével sikerült visszaállítani. A kormány igyekezett a megállapodást kötni a taxisokkal, melynek pontjai a következők: „1. a blokádot felfüggesztik; 2. vasárnap összeül az Országos Érdekegyeztető Tanács, ahol a felek – legkésőbb hétfőig – kölcsönösen elfogadható kompromisszumot kötnek a benzin áráról; 3. addig a felemelt árak az érvényesek.”¹⁵

A három napig tartó blokádnak végeztével a kormány elfogadta, hogy a benzinár nem 24, hanem csak 12 forinttal növeli, továbbá megígérte, hogy napirendre kerül az üzemanyag liberalizásáról szóló törvény.

Az 1990 októberében végbemenő első kormányátalakítás után az 1991-es év Az Antall – kormány részére sikeresnek mondható. Az év elején a pénzügyminiszter bejelentése szerint hamarosan előterjesztésre kerül egy ún. „cselekvési program”, mely a gazdasági problémák kezelésére irányul. Módosításra kerül az Egzisztencia Hitelről szóló rendelet, valamint létrehozzák az Egzisztencia Hitel intézményét. Februárban Kupa Mihály vezetésével összeül a kormány Gazdasági kabinetje Bod Péter Ákos, Gergátz Elemér, Kádár Béla, Kiss Gyula miniszterek és Surányi György, a Nemzeti Bank elnökének a részvételével. Ugyanebben a hónapban születik meg a „A foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról” szóló törvény. Március 7-én a kormány elfogadja a Kupa Mihály nevéhez fűződő gazdasági programot. Az új pénzügyminiszter a kabinet megítélésének javításán sokat változtatott pozitív irányba. Nemcsak a privatizációs kérdésekre és a bankfelügyeletekre próbálja kiterjeszteni a hatáskörét, hanem a nemzetközi kapcsolatokra is. Irányítása alatt rendeződik a kárpótlás kérdése, és ezzel együtt megkezdődik a privatizáció.

„A kárpótlás kérdése az MDF – 1989. október 21-én, a II. Országos Gyűlésen elfogadott – programjában fogalmazódik meg először részletesebben. Az egykori tulajdonosok kielégítése azonban nem élvez elsődlegességet. A program leszögezi: „az átalakulás során...ügyelni kell a gazdaság működőképességének megőrzésére, és – ami nem kevésbé döntő – társadalmi

¹⁵ Debreczeni József: A miniszterelnök; Osiris, 1998

elfogadhatóságára.” A mezőgazdaságot illetően kimondja ugyan a szöveg, hogy „ismét földhöz kell juttatni a gazdálkodókat”, de hozzáteszi: „a mai szövetkezetek egy része azonban kielégítően működik”, emiatt „nem szabad kötelezővé tenni az önállóvá válást”. Az agrárátalakulásokat a fokozatosság jegyében, két lépcsőben tervezi az MDF. A szövetkezetek így először vagyonszövetkezetekké alakulnának, ahol a bevitt aranykorona-érték alapján nevesítenék ugyan az egyes tagok földvagyონrészét, de ez „nem jelenti azok tényleges feldarabolását, felosztását, hiszen ez csak a tulajdonra és nem annak hasznosítására vonatkozik”. Csak a második lépcsőben kerülhetne sor arra, hogy „azok a tulajdonosok, akik földet kívánnak kiszakítani a ’nagyüzemből’, tulajdoni hányaduk alapján, vehetnek, illetve bérelhetnek területet”. Ilyenkor azonban a szövetkezet vagyónát kezelő „bank nyilvános árverést köteles kiírni, hogy a jó pozícióban levő hatalmi csoportok ne vehessék birtokba a gazdaság vagyónát értéken alul”.¹⁶

1992. szeptemberében az SZDSZ és az MSZP összefogásával a Demokratikus Charta legnagyobb tüntetésére került sor, mely a következő kormány előkészítése is volt.

A kormány működését jelentősen befolyásolta a médiával kialakított felhőtlennek egyáltalán nem mondható kapcsolata. A „médiaháború” a két legnagyobb parlamenti párt az MDF és az SZDSZ konfliktusaként bontakozott ki, de az MSZP megerősödése után az ellentétek egyre jobban fokozódtak. Folyamatosak voltak a csatározások a közvélemény médián keresztül történő megnyeréséért és a Magyar Televízió és a Magyar rádió felelős posztjaiért. A sorozatos médiabotrányok /taxiblokád-közvetítés, Hanákné-ügy, hordóügy stb./ nem erősítették a kormány jóhírét a lakosság körében.

Az 1993-as év végére világosan látszódott az MDF bukása. Az 1993-as „médiaháború”, - mely a miniszterelnök és a köztársasági elnök hatásköri vitájának is tekinthető és tömeges elbocsátásokhoz vezetett - és Antall József betegsége és halála, mind hozzájárultak ahhoz, hogy az MDF a következő választásokon 11, 74 % - kal csak a harmadik helyen szerepelt.

¹⁶ Debreczeni József: A miniszterelnök; Osiris, 1998

Az 1994-es választás

Ha összehasonlítjuk a közép-kelet-európai országok parlamenti rendszerét, akkor a Magyarországi állapotot tekinthetjük a legstabilabbnak, mivel újabb választásra csak négy év múlva került sor. Köszönhető ez többek között annak is, hogy a két legerősebb párt megkötötte a már az előzőekben említett Antall-Tölgyessy paktumot.

Az előző választáshoz képest a választási aktivitás sokkal magasabb volt. A polgárok többsége úgy gondolta, hogy feltétlenül részt kell vennie a választásokon. A négyéves kormányzási ciklus leteltével, az újabb szabad választásokat az MSZP (Magyar Szocialista Párt) nyerte 32,99 százalékkal, 209 mandátummal. Az SZDSZ, az FKGP és a KDNP az eredményeket sikerként könyvelhette el. A KDNP – a szocialista párton kívül – volt az egyetlen olyan párt, mely növelte mandátumát az előzőekhez képest. Az MDF és a FIDESZ tagjai voltak a választás nagy vesztesei. Az utóbbi párt szavazótáborra 60 ezer fővel lett kevesebb, mint 1990-ben és a parlamenti pártok közül egyedül a FIDESZ-nek nem sikerült mandátumot szerezni a választókerületekben.

Egyéni kerületi és listás szavazatok aránya az 1990-es választáson:¹⁷

1994	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP
Egyéni	31,3	18,6	12,0	8,0	7,4
Listás	33,0	19,7	11,7	8,8	7,0

Az MSZP, mint a '94-es választás győztese

„ Az egykori állampártból alakult Szocialista Párt demokráciát, szakszerűséget és dolgozói érdekképviseletet hirdetve abszolút többséget kapott a választóktól. Nem mondhatjuk, hogy a posztkommunisták győzelme fölélesztette a 'kommunista restauráció' veszélyét, hiszen egyrészt maga a párt jelenlegi struktúrájában már a demokratikus intézmények terméke,

¹⁷ Kovács László Imre: A magyar választási rendszer az arányosság tükrében, 1997 In: Stumpf István: Két választás között, Századvég kiadó, 1997

másrészt az állam és politikai intézményei demokratizálódtak, szervezeten is, jogilag is intézményesültek. »¹⁸

A Horn-kormány 1994. július 15-én kezdte meg a működését az MSZP és az SZDSZ koalíciós kormányaként. Elég komoly kihívásnak tűnt két olyan pártnak az együttműködése, akik az MDF hatalomra jutása óta folyamatosan harcban állni látszottak egymással. Olyan fontos törvényeket fogadott el a kormány rövid idő alatt, melyek napjaink politikai rendszerének is fontos részét képezik.

1995. márciusában a parlament elfogadta a pénzügyminiszter gazdasági csomagját az ún. Bokros-csomagot, mely szakértők szerint a legjobb volt az eddigi válságkezelő programok közül. Hazánk polgárait, minden nyugatról érkező pozitív előrejelzések ellenére drasztikusan érintette az újonnan bevezetett intézkedés, de a program végére a lakosság többsége szükségesnek ítélte meg ezt a programot.

Antal László így nyilatkozik a fentiekről Az átmenet évtizede című írásában:

„Az elmúlt évtizedben egyedül Bokros Lajos programja tekinthető valóságos kormányprogramnak, amennyiben

- világos prioritásrendszere van, amennyiben nem csak előtérbe állítandó célokat, hanem díszpreferált területeket (vagy elhalasztott feladatokat) is kijelöli,
- kellően egzakt (mértékekben és feladatok ütemezésében egyaránt), operacionalizálható, továbbá
- valóban – legalábbis a pénzügyi kormányzat számára – a cselekvés vezérfonalául szolgált.

A felsorolt kritériumok közül a legkevésbé az utóbbi két követelménynek (egzaktság és a gazdasági gyakorlatot szervező szerep) feleltek meg a Bokros-féle stratégia kivételével a programdeklarációk. Egyébként azt a lehetőséget, hogy Bokros Lajos programja valóságos programmá váljon, éppen a drámai kényszerhelyzet teremtette meg. »¹⁹

A csaknem eseménytelen 1996-os év után, az 1997-es év jelentős volt hazánk számára, mind a NATO tagság , mind pedig az EU csatlakozás szempontjából is. Július 8-án a NATO madridi csúcstalálkozóján Magyarországot meghívást kapott a NATO-hoz való csatlakozásra. A NATO tagság kérdését a kormány népszavazásra bocsátotta. Alacsony részvétellel ugyan, de 85,3 %-os igen szavazattal hazánk lakossága a NATO -csatlakozás mellett döntött.

¹⁸ Simon János: Mi határozza meg a választási rendszereket ?, 1997 In: Stumpf István: Két választás között, Századvég kiadó, 1997

¹⁹ Antal László: Az átmenet évtizede /Kormányok, programok, gazdasági folyamatok/, 1998 In: Kurtán – Sándor-Vass: Magyarország évtizedkönyve, A rendszer-váltás /1988-1998/ I-II., Demokráciai Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 1998

Ugyanebben az évben a luxembourgi EU konferencián Magyarország kapta a legjobb értékelést, miszerint hazánk a jelölt országok közül a legérettebb az EU csatlakozáshoz.

A következő választás előtt a kormány kétszer is vereséget szenvedett. Az első negatívum az MDF által szorgalmazott a termőföld külföldi tulajdonba kerülése elleni népszavazás kiírása után következett be, míg a második a dunai vízlépcső alsó gátjának felépítéséről.

Az 1998-as választás előrejelzései és eredménye

A választásokhoz közeledve nyilvánvaló vált, hogy többféle tényező is (Tocsik-botrány, összeférhetetlenség körüli vita stb.) hozzájárul ahhoz, hogy a polgárok elforduljanak a kormánypártoktól. Ennek ellenére az 1997-es év első felében még az MSZP tölti be a vezető szerepet az elkövetkezendő választások előrejelzését igazoló felmérések szerint. Az idő haladtával, viszont a FIDESZ és az FKgP került az előtérbe. A FIDESZ elégedett lehetett szavazótáborával, mivel az utóbbi két évben igen megnövekedett a népszerűsége.

Az EU csatlakozás és a közép-kelet-európai változások

A Közép-Kelet Európában az 1989-90-es években végbemenő gyors változások, a kétpólusú világ vége nagy sikert jelentett az EU tagországok számára. A kommunista rezsim alól elsőként felszabadult országokkal - elsősorban Lengyelországgal és Magyarországgal – hamar tárgyalásokba kezdtek. Az 1989-es párizsi csúcstalálkozón a G7, mint vezető gazdasági hatalmak segélyeket szavaztak meg, többek között hazánk számára is. Elkészítették a PHARE programot, melyben a segélyek mellett szó esett bizonyos kereskedelmi engedmények bevezetéséről is.

A három „visegrádi” ország, Cseh és Szlovák Köztársaság, Lengyelország és Magyarország az ET '90-es dublini ülésén megkapta a felajánlást az EU-hoz való csatlakozás lehetőségéről. Az Ideiglenes Megállapodást a társulási szerződéssel együtt 1991. Decemberében írták alá a három ország küldöttei. Az „Európai Megállapodások” az elhúzódó ratifikációk miatt csak 1994-ben köttetek, meg melynek pontjai leginkább az európai szabad kereskedelem területére tértek ki. A kereskedelemmel kapcsolatos kérdéseken kívül a megállapodást aláíró országok vállalták, hogy jogszabályaikat igyekeznek közelíteni az EU országok elfogadott normáihoz.

Kezdetekben - annak ellenére, hogy a közép-kelet- európai országok azt elvárták volna – az EU semmilyen ígéretet nem tett a biztos csatlakozásra. A „koppenhágai kritériumokban” megfogalmazott feltételek, világosan leírják az EU elvárásait a társult országokkal szemben.

„...a csatlakozó országoknak a következő feltételekkel kell bírnia:

- Stabilan működő demokratikus intézményrendszer, amely garantálja a jogállam és az emberi jogok tényleges érvényesülését, és biztosítja a kisebbségek védelmét, jogaik tiszteleten tartását.
- Működő piacgazdaság, és képes megbirkózni az Unióban meglévő piaci erők versenyével.
- A tagságból eredő kötelezettségekre való képesség: *acquis communautaire* adaptálása és alkalmazása, beleértve a politikai, gazdasági és pénzügyi unió céljait is.

A koppenhágai kritériumokhoz tartozik (egyfajta negyedik feltétel), hogy az EU ehhez hozzáfűzte, hogy saját magát (politikáit, és intézményrendszerét) is képessé kell tenni új tagállamok befogadására.”²⁰

Való igaz, hogy ezeknek a pontoknak való megfeleléshez Magyarországnak, csakúgy, mint a többi közép-kelet-európai országnak még rengeteg politikai és gazdasági változtatásra van szükség, de a szakemberek derűlátóak. Az európai integráció követelményrendszere nagyban segíti hazánkat és szomszédainkat a felzárkózáshoz vezető úton. A csatlakozás időpontja azonban nem körvonalazható addig, míg minden tagállam nem írta alá a csatlakozási szerződést illetve a csatlakozni kívánó országok politikai és gazdasági rendszerében nem történt meg a teljes ratifikáció.

Eddigi tanulmányaim során, csakúgy, mint ennek a dolgozatnak a megírásakor nagyon sok könyvet és ezzel együtt különféle véleményeket olvastam a rendszerváltásról. Az eltérő nézetek kormányok hatalomra kerülésével és bukásával változnak, mind a mai napig. A politikusok, újságírók nagyon gyakran nem tudnak érzelmi elfogultság nélkül állást foglalni a rendszerváltás folyamatának egyes állomásait illetően. Abban viszont mindenki egyetért, hogy bármilyen formában is de a változásokra, mind gazdasági, mind társadalmi és politikai szempontból szükség volt. Úgy érzem, hogy a múlt rendszer, valamint a rendszerváltás kezdete és folyamata csak évek, múlva lesz igazán letisztult mindenki számára.

²⁰ Horváth Zoltán: Kézikönyv az Európai Unióról; Magyar Országgyűlés, 1999